

Erken Çocukluk Dönemine Yönelik (0-6 Yaş) Dokunsal Kitap Tasarımı: Çocuk Kitaplarında Duyumsal Deneyim Üzerine Bir İnceleme

Tactile Book Design In Early Childhood (0–6 Years): A Study On Sensory Experience In Children's Literature

ÖZET

Bu çalışma, erken çocukluk dönemindeki (0–6 yaş) çocuklara yönelik tasarlanan dokunsal kitapların, duyuşsal deneyim, pedagojik katkı ve estetik boyutlar açısından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Dokunsal kitaplar, geleneksel kitap formunun ötesine geçerek görsel anlatıya hareketli mekanizmalar, farklı malzemeler ve fiziksel etkileşim unsurları entegre etmektedir. Bu yaklaşım, çocuğun kitapla olan ilişkisini yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda bedensel, duygusal ve yaratıcı bir deneyime dönüştürmektedir. Araştırmanın kuramsal temelleri; Gibson'un çevresel algı kuramı, Lederman ve Klatzky'nin dokunsal algı tanımı ile Paivio'nun ikili kodlama kuramı gibi çok duyulu öğrenmeyi temel alan yaklaşımlara dayandırılmıştır.

İncelenen kitap örneklerinde, çocukların sayfa yüzeylerine dokunarak farklı materyalleri tanımlarının, motor koordinasyon, dikkat ve hafıza gibi bilişsel alanlarda olumlu etkiler yarattığı gözlemlenmiştir. Özellikle kabartmalı yüzeyler, yumuşak-sert dokular ve aç-kapa gibi mekanizmalar sayesinde çocuklar, metni yalnızca okumakla kalmayıp aynı zamanda hissetme ve keşfetme süreçlerine aktif olarak katılmaktadır. Böylece kitap, öğrenmeyi çoklu duyularla destekleyen bir araca dönüşmektedir.

Çalışmada, özel gereksinimli bireyler için geliştirilen erişilebilir kitaplara da ayrı bir başlık altında yer verilmiştir. Görme engelli ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuklara yönelik kabartmalı, sesli veya Braille destekli kitaplar hem bilişsel gelişim hem de güvenli bağlanma açısından önemli araçlar olarak değerlendirilmiştir. Dokunsal kitaplar çocuk edebiyatında yalnızca pedagojik değil, estetik ve kapsayıcı bir anlatı alanı olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erken çocukluk, Dokunsal kitap, Duyumsal, Özel gereksinim.

ABSTRACT

This study aims to evaluate tactile book designs intended for children in early childhood (ages 0–6) in terms of sensory experience, pedagogical value, and aesthetic dimensions. Tactile books go beyond the traditional book form by integrating movable mechanisms, diverse materials, and elements of physical interaction into visual narratives. This approach transforms the child's relationship with the book into not only a cognitive, but also a bodily, emotional, and creative experience. The theoretical framework of the study is grounded in multisensory learning approaches such as Gibson's theory of affordances, Lederman and Klatzky's definition of haptic perception, and Paivio's dual coding theory.

The analysis of selected book examples revealed that children's tactile engagement with page surfaces—such as exploring various textures—positively contributes to cognitive processes like motor coordination, attention, and memory. Specifically, embossed surfaces, soft-hard textures, and interactive mechanisms (e.g., flaps, lift-the-flap structures) allow children to not only read but also touch and discover, thus transforming the book into a multisensory learning medium.

Additionally, the study includes a separate section on accessible tactile books designed for children with special needs. Books adapted for visually impaired or children with autism spectrum disorders—featuring raised surfaces, varied textures, auditory elements, or Braille—are identified as valuable tools for both cognitive development and secure attachment. In conclusion, tactile books emerge in contemporary children's literature not only as pedagogical materials but also as aesthetic and inclusive narrative spaces that promote multisensory engagement.

Keywords: Early childhood, Tactile books, Sensory experience, Special needs.

GİRİŞ

Dokunsal deneyim, çocuklukta bilişsel yapıların, duygusal bağlanma biçimlerinin ve motor becerilerin şekillendiği temel duyuşsal süreçlerden biridir. Winnicott'un (1951) ilk defa "Transitional Objects and Transitional Phenomena" başlıklı makalesinde tanımladığı geçiş nesnesi kavramı, çocuğun kendi içsel dünyası ile dış gerçeklik arasında bir köprü kurmasına olanak tanıyan duyuşsal nesnelerin, güvenli bağlanma açısından taşıdığı önemi vurgulamaktadır. Çocukların dokunsal kitaplar gibi somut nesnelerle kurdukları etkileşim, yalnızca öğrenme değil, aynı zamanda benlik gelişimi ve duygusal güvenlik açısından da kritik bir rol oynamaktadır (Winnicott, 1971:21). Özellikle çocuk kitaplarında dokunsal öğelerin kullanımı, pedagojik temeli güçlü ve bilimsel olarak desteklenmiş bir öğrenme stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Gibson'un (1966) çevresel algı kuramına göre, öğrenme süreci yalnızca görme ya da işitme gibi duyulara değil, hareketle bütünleşen dokunma duyusuna da dayanmaktadır. Erken çocukluk dönemi

Ali Kılıç¹

How to Cite This Article

Kılıç, A. (2025). "Erken Çocukluk Dönemine Yönelik (0-6 Yaş) Dokunsal Kitap Tasarımı: Çocuk Kitaplarında Duyumsal Deneyim Üzerine Bir İnceleme", *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 11(6): 538-549. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17778429>

Arrival: 25 August 2025

Published: 30 November 2025

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

¹ Doç.Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Grafik Tasarım, İstanbul, Türkiye.

olarak tanımlanan 0–6 yaş aralığı, çocuğun duyuşal sistemlerinin hızla geliştiğı, çevreyle olan etkileşimin büyük ölçüde bedensel ve duyuşal deneyimlere dayandığı bir evreyi ifade etmektedir (Berk, 2013). “Embodied cognition” kuramı, bilişsel süreçlerin yalnızca beyinde değil, bedenın çevresiyle olan ilişkisi içinde ortaya çıktığını savunmaktadır (Shapiro, 201:45). Düşünme, öğrenme ve hatırlama süreçleri bedenın hareketleri, algısal deneyimleri ve çevreyle olan sürekli etkileşimi ile şekillenmektedir. Bu dönemde öğrenme yalnızca bilişsel değil; aynı zamanda bedensel hareket, motor koordinasyon ve çoklu duyu sistemlerin birlikte işlemleriyle gerçekleşmektedir. Varela, Thompson ve Rosch’un (1991) “bedensel biliş” yaklaşımı çerçevesinde, çocuğun gelişimsel süreci yalnızca zihinsel ya da sembolik temsillerle değil; bedenın çevreyle kurduğu etkileşim yoluyla biçimlenmektedir. Bu doğrultuda, çocuğun gelişimi metinsel ve görsel içeriklerle sınırlı kalmayıp; dokunsal ve kinestetik öğeleri içeren çok duyuşlu öğrenme ortamlarında bütüncül biçimde desteklenmelidir. Jean Piaget’nin bilişsel gelişim kuramında (1952) yer alan duyuşal-motor dönem (0–2 yaş) ve işlem öncesi dönem (2–6 yaş), çocuğun çevreyle etkileşiminde duyuşların ve hareketin belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Bu dönemde çocuk, dokunma, çekme, çevirme, basma, sıralama gibi fiziksel eylemlerle çevresini tanımakta; nesnelerin biçim, doku ve işlev özelliklerini deneyimleyerek bilişsel şemalarını geliştirmektedir. Bu yaklaşım ile bağıntılı olarak kitaplar anlatının iletildiğı araçlar olarak çocuğun duyuşlar yoluyla aktif olarak deneyimlediğı etkileşim nesneleri haline gelmektedir. Öğrenmenin pedagojisi de benzer şekilde öğrenmenin doğrudan deneyim üzerinden inşa edildiğini savunmaktadır. Montessori’ye göre (1967); “el, zihnin aracıdır” ve çocuk materyalle ne kadar temas hâlindeyse, öğrenme o denli derinlik kazanmaktadır. Özellikle okul öncesi döneme yönelik kitaplarda kabartmalı yüzeyler, kumaş parçalar, pop-up yapılar (hareketli ve üç boyutlu kitap mekaniğı), dokulu sayfalar ve hareketli mekanizmalar gibi dokunsal tasarım unsurları, öğrenme sürecini güçlendiren araçlar olarak görev yapmaktadır. Arnheim’in (2022) “görsel düşünme” yaklaşımı da bu yaş grubundaki çocukların düşünme biçimlerinin sözcüklerden çok görsel ve bedensel uyarılara dayalı olduğunu belirtmektedir. Anlam, yalnızca kavramsal olarak değil; imgeler, yüzeyler ve fiziksel uyarılar yoluyla da yapılandırılmaktadır. Bu durum, dokunsal kitapların çocuğun kavramsal gelişimine salt duyuş organları yoluyla değil, bütüncül algı sistemleri üzerinden de katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Dokunsal kitaplar, yalnızca dokunma duyuşunu harekete geçirmekle beraber “haptic perception” (dokunsal algı) yoluyla nesnelerin biçim, yapı ve fiziksel özelliklerinin doğrudan el teması aracılığıyla tanınmasına olanak tanımaktadır. (Lederman & Klatzky, 2009:1440). Bu süreçte çocuk yalnızca dışsal nesneleri değil, aynı zamanda bedenının hareketine ve tepkisine dair içsel farkındalık da geliştirmektedir. Kitaplar üzerinden edinilen deneyim, motor planlama, dokunsal bellek ve empatik ilişki kurma becerilerinin gelişimine önemli katkıda bulunmaktadır. 0–6 yaş aralığında bu tür kitapların kullanımına yönelik yapılan araştırmalar, çocukların bu tür kitaplarla daha uzun süre vakit geçirdiğini, sayfa çevirme, yüzeye dokunma ve mekanizmaları keşfetme gibi eylemlerin onları anlatıya daha aktif biçimde katılmaya teşvik ettiğini göstermektedir (Shams, L., & Seitz, A. R. 2008:415). Ayrıca nörogelişimsel farklılık gösteren çocuklarda (ör.otizm spektrum bozukluğu) bu kitapların duyuşal uyarılara hassasiyet geliştirme, dikkat süresini artırma ve sakinleştirici temas imkânı sunma açısından olumlu etkileri olduğu bildirilmiştir (Baranek et al., 2002). 0–6 yaş grubuna yönelik dokunsal çocuk kitaplarında duyuşal tasarım, yalnızca biçimsel bir zenginlik değil; aynı zamanda pedagojik ve psikolojik açıdan anlamlı bir öğrenme stratejisi geliştirmektedir.

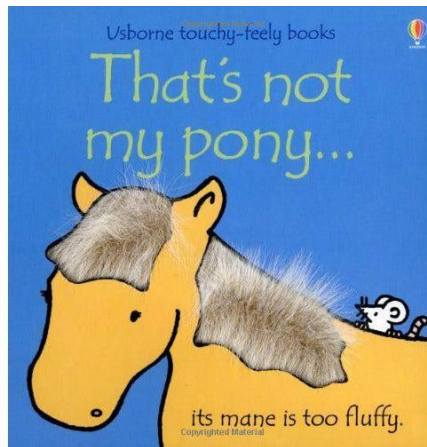
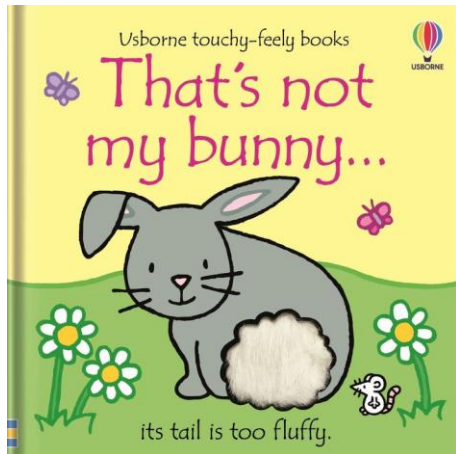
DOKUNSAI TASARIMIN EĞİTSEL VE PSİKOLOJİK KATKILARI

Dokunsal tasarımın çocuk kitaplarında kullanımı, yalnızca estetik ya da eğlence unsuru olarak değil, aynı zamanda öğrenme ve duyuşal gelişim süreçlerini destekleyen pedagojik ve psikolojik bir araç olarak değerlendirilmelidir. Özellikle erken yaşlardaki çocukların çevreyle olan etkileşimi büyük ölçüde duyuşlar aracılığıyla kurulduğundan, kitap tasarımında dokunsal öğelerin bilinçli bir biçimde yapılandırılması hem bilişsel hem de duyuşal gelişimi doğrudan etkileyen sonuçlar doğurmaktadır (Field, 2001; Shams & Seitz, 2008:416). Dokunsal kitapların en belirgin katkılarından biri, dikkat gelişimi üzerindeki etkisidir. Çocuklar farklı yüzeylerle karşılaştıklarında bu duyuşal farklılıklar, onların dikkatlerini daha uzun süre boyunca odakta tutmalarını sağlamaktadır. Tekrarlayan görsel uyarılara kıyasla, fiziksel olarak müdahale edilebilen bir yüzey, çocuğun zihinsel uyarımını daha güçlü biçimde tetiklemektedir. Pop-up mekanizmalara sahip kitapların aniden beliren hareketi ya da bir sayfanın farklı dokusu, çocuğun sadece görsel değil, kinestetik farkındalığını da harekete geçirmektedir. Bu mekaniğe sahip kitaplar özellikle dikkat eksikliği tanısı almış çocuklarda alternatif dikkat yönlendirme araçları olarak kullanılabilir potansiyele sahiptir (Sousa, 2016:289). Dokunsal tasarım çocukta merak duyuşu uyandırmakta, sayfaları çevirdikçe hangi dokularla karşılaşacağını bilemeyen çocuk, her yeni sayfada bir keşif motivasyonu ile hareket etmektedir. Montessori pedagojisinde sıklıkla vurgulanan “çocuğun kendi iç güdüsüyle keşfetme isteğı”, bu tür kitaplarda doğrudan karşılık bulmaktadır (Montessori, 1967:93). Güncel araştırmalar, nesne kalıcılığı kavramının bebeklik döneminde daha erken geliştiğini ve bu gelişimin desteklenmesinde dokunsal kitapların etkili bir araç olabileceğini göstermektedir. Özellikle aç-kapa ve gizle-göster mekanizmaları, bebeklerin bir nesnenin fiziksel olarak göz önünde olmasa bile varlığını zihinsel olarak sürdürebilme yetisini güçlendirmektedir. Bu tür etkileşimler, erken bilişsel gelişimin temel yapı

taşlarından biri olan nesne kalıcılığı becerisinin pekiştirilmesine katkı sağlamaktadır (Diamond, A.,1985:871). Bu tür kitaplar, yalnızca anlık duyuşsal uyarım sağlamakta kalmayıp, aynı zamanda dokunsal belleği etkinleştirerek çocuğun nesnelere ilişkin fiziksel nitelikleri (yumuşaklık, pürüzlülük, sertlik) duyuşsal imgeler aracılığıyla zihinsel olarak temsil edebilme kapasitesini geliştirmektedir. Bu süreç, zamanla tanıma, eşleştirme ve hatırlama gibi bilişsel becerilerin temelini oluşturmaktadır (Lederman & Klatzky, 2009:1440). Duyusal tasarımın belki de en önemli katkılarında biri, duyuşsal farklılıklara sahip çocuklar için erişilebilir alternatifler sunabilmesidir. Otizm spektrumundaki ya da duyuşsal entegrasyon bozukluğu yaşayan çocuklar, öğrenme süreçlerinde geleneksel yöntemlere sınırlı biçimde yanıt verirken, dokunsal deneyimler yoluyla öğrenme konusunda daha başarılı olmaktadır. Dokunsal kitaplar, bu çocukların hem dikkat düzeylerini hem de katılım oranlarını arttırabilmektedir. Özellikle sesli uyarıların olmadığı, sessiz öğrenme ortamlarında, bu kitaplar fiziksel eyleme dayalı katılımı mümkün kılarak çocuğun sürece aktif biçimde dahil olmasını sağlamaktadır (Baranek et al., 2002:173). Bunun yanı sıra, dokunsal tasarım, yalnızca duyuşsal deneyimi zenginleştirmekle kalmayıp, çocukların başkalarının duygularını, ihtiyaçlarını ve bakış açılarını anlama kapasitesini geliştiren empatik becerilerin oluşumunda da önemli bir rol oynamaktadır. Dokunsal uyarılarla etkileşime giren çocuk, yalnızca kendi beden duyumlarıyla değil, aynı zamanda başkasının da benzer dokunsal deneyimlere sahip olabileceğini kavrayarak özdeşim kurma eğilimindedir. Bu durum, özellikle “bedenleşmiş biliş” (embodied cognition) ve “duyuşsal empati” (sensory empathy) kuramları çerçevesinde değerlendirildiğinde, somut materyallerin sosyal-duyuşsal gelişim üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır (Gallese, 2003:178). Sert, yumuşak, sıcak ya da pürüzlü gibi fiziksel hislerin çocuk tarafından tanımlanması, somut nitelikleri ayırt etme becerisi ve duyuşsal anlamlandırma sürecini desteklemektedir.

Dokunsal Algı ve Yüzey Deneyimi

Çocuk kitaplarında dokunsal deneyimi biçimlendiren en temel uygulamalardan biri, yüzeylerin fiziksel olarak farklılık göstermesidir. Bu farklılık, yalnızca estetik bir çeşitlilik yaratmayıp; çocuğun dokunma yoluyla dünyayı anlamlandırma sürecine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Dokunsal uyarım aracılığıyla gerçekleşen öğrenme; özellikle erken yaş döneminde nesnelerin fiziksel özelliklerini ayırt etmeyi, dikkat geliştirmeyi ve duyuşlar arası eşleşmeyi teşvik etmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Ayres, 1972:25). Kabartmalı yüzeyler, genellikle görsel anlatıyla bütünleşerek çocuğun görme ve dokunma duyuşlarını eşzamanlı olarak devreye sokmaktadır. Farklı materyaller içeren sayfa yüzeyleri (hayvan tüylerinin yumuşaklığı, ağaç kabuğunun sert dokusu vb.) çocuklara yalnızca metinsel içeriği destekleyen görseller olarak sunulmamakta, bu yüzeylerle doğrudan temas yoluyla duyuşsal keşif imkânı sağlamaktadır. Bu tür dokunsal deneyimler, çocukların somut nesneleri ayırt etme, tanıma ve hatırlama gibi bilişsel süreçlerini desteklemektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde, dokunsal kitaplar gibi çok duyuşlu öğrenme materyalleri, çocukların dikkatini artırmakta ve öğrenme süreçlerini daha nitelikli hale getirmektedir (Neumann, 2015:12). Boyutlu (kabarık) yüzeylerin oluşturulması yoluyla tasarlanan dokunsal çeşitlilik, çocukların nesne-sıfat ilişkisi kurma, sınıflandırma yapma ve duyuşsal belleğini yapılandırma becerilerini geliştirmektedir. Duyusal çeşitlilik çocuk üzerinde uyarım yaparken, merak duygusunu uyandırarak kitapla kurulan bilişsel ilişkiyi derinleştirmektedir (Sousa, 2016:355). Bu tasarım yaklaşımının en başarılı örneklerinden biri, Usborne Yayınları tarafından hazırlanan *Touchy-Feely* serisidir (Görsel 1 ve 2).

Görsel 1 ve 2: Yazar: Fiona Watt, Resimleyen; Rachel Wells,2008, “That’s not my bunny Usborne “ ve “That’s not my pony”, London: Usborne Publishing.

Fiona Watt tarafından yazılan ve Rachel Wells’in illüstrasyonlarıyla desteklenen bu seri, her sayfasında farklı bir dokuyu öne çıkararak çocuklara hem kavram öğretimi hem de duyuşsal etkileşim alanı sunmaktadır (Watt & Wells, 2008). Bu deneyimsel yapı, Paivio’nun (1990) ikili kodlama kuramı çerçevesinde, görsel ve sözel bilgi dokunsal uyarım ile desteklendiğinde (çifte kodlama) çocukların yeni bilgileri daha somut, çok duyuşlu ve hatırlanabilir şekilde

içselleştirdikleri gözlenmiştir. Kitap sayfalarındaki kabartmalı yüzeylerin bir diğer etkisi de çocuğun kitapla kurduğu ilişkiyi beden düzeyine taşımasıdır. Sayfanın düz yapısını bozarak ortaya çıkan kabartılar, çocuğun parmak uçlarıyla hikâyeye dokunmasını sağlamaktadır. Bu deneyim, özellikle **embodied cognition** (bedensel biliş) kuramı çerçevesinde düşünüldüğünde, öğrenmenin yalnızca zihinsel bir süreç değil, aynı zamanda fiziksel etkileşimle inşa edilen bir eylem olduğunu kanıtlar niteliktedir (Glenberg, 2010:591). Çocuk, gördüğü bir görüntüyü dokunarak tanımladığında; görsel bilgi ile somatik deneyim arasında bir köprü kurmakta, kitap, bütün duyularla deneyimlenen bir öğrenme aracına dönüşmektedir.

KUMAŞ VE DİKİŞLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ ÇOCUK KİTAPLARI

Multisensory öğrenme yaklaşımı, bilgilerin birden fazla duyuşsal kanal aracılığıyla (görsel, işitsel, dokunsal vb.) edinilmesini temel almakta, Paivio'nun (1990) geliştirdiği İkili Kodlama Kuramı (Dual Coding Theory) ile güçlü biçimde ilişkilendirilmektedir. Multisensory öğrenme yaklaşımı, bireylerin bilgiyi daha etkili bir şekilde edinmeleri ve işlemeleri için birden fazla duyunun eşzamanlı olarak devreye sokulması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşımın temel savı, öğrenmenin yalnızca tek bir duyuşsal kanal üzerinden değil; görme, işitme, dokunma, hareket ve hatta koklama gibi farklı duyuşsal deneyimlerin birlikte kullanılmasıyla daha güçlü, kalıcı ve kişisel hâle geldiğidir (Shams & Seitz, 2008:416). Nörobilimsel bulgular, farklı duyuların birlikte çalışmasının sinaptik plastisiteyi artırdığını ve bilgilerin daha sağlam bir biçimde hafızada yer ettiğini göstermektedir. Özellikle erken çocukluk döneminde, beyinde duyu yolları hâlâ gelişim aşamasında olduğu için çoklu duyuşsal uyaranlar hem bilişsel hem de motor becerilerin gelişmesini desteklemektedir (Sousa, 2016:78). Kumaş ve dikişle zenginleştirilmiş çocuk kitapları, özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocuklar için tasarlandığından, güvenli materyal kullanımı, yumuşak yüzey dokuları ve yüksek dayanıklılık özellikleriyle pedagojik olmasının ötesinde işlevsel açıdan da öne çıkmaktadır. Erken çocukluk döneminde bireylerin dünyayı elleri aracılığıyla keşfetme eğilimi, kitap tasarımlarının biçimini doğrudan etkileyen önemli bir unsur hâline gelmiştir. Bu eğilim doğrultusunda geliştirilen kumaş kitaplar, görsel anlatımı dokunsal ve hareket temelli unsurlarla bütünleştirerek yaratıcı tasarım örnekleri ortaya koymaktadır (Leporini & Paternò, 2008: 256). Bu tür kitaplarda kullanılan malzemeler (keçe, tül, peluş, polar vb.) çocuğun farklı dokular arasında ayırım yapabilmesine olanak tanırken, her bir sayfayı oyun alanına dönüştürmektedir. Dokunsal kitaplarda yer alan pürüzlü, yumuşak, sert veya kabartmalı yüzeyler, çocuğun “elleriyle düşünmesini” mümkün kılmaktadır. Montessori'nin sıklıkla vurguladığı üzere, “el zekânın aracıdır” (The hand is the instrument of the mind) (Danışman, Ş,2012:94). Kumaştan oluşturulmuş bir tırtıl, şeffaf tül bir pencere dikişle çizilmiş küçük bir hayvan figürü, çocuğun parmaklarını kullanarak kitapla temas kurmasına ve kitabı tanıma eyleminin bir serüvene dönüşmesine olanak tanımaktadır (Görsel 3).

Görsel 3: Sapito (Big Top) için üretilmiş oyuncak kitap, Kumaş, tül, elyaf, ip vs.

Çocuğun kitap ile kurduğu temas yalnızca bir yüzey keşfi değil, aynı zamanda çocuğun el-göz koordinasyonu, parmak kasları ve motor planlama becerileri açısından da destekleyici bir öğrenme pratiğidir (Case-Smith & O'Brien, 2020:90). Ayrıca bu kitaplarda sıklıkla yer verilen katlanabilir yüzeyler, cırt cırtlı aç-kapa bölümler ya da sökülüp takılabilen parçalar, kitapla kurulan deneyimi hem etkileşimli hem de yönlendirici hâle getirmektedir. Kumaş kitapların bir diğer ayırt edici özelliği de genellikle el dikişiyle biçimlendirilmiş olmasıdır. Bu yönüyle kitap, sanayi üretimi bir nesne olmaktan çıkarak, dokunsal bir el emeği ürünü hâline gelmektedir. Bu da çocuğun kitapla olan ilişkisini daha sıcak, içsel ve tanıdık bir düzleme taşımaktadır. Kumaş, dikiş ve tekstil ile ilişkili materyallerin tarihsel olarak ev içi üretimle, dolayısıyla bakım ve temas kültürüyle özdeşleşmiş olması da bu kitapların çocukla kurduğu bağın yalnızca fiziksel değil, duyuşsal ve kültürel bir zemine oturduğunu göstermektedir (Barthes, 1973:89). Kitap sadece okunacak bir nesne değil, çocuğun yatmadan önce sarıldığı, öğrenmenin yanında rahatlatma ve bağ kurma ihtiyacına da cevap veren bir duyu nesnesine dönüşmektedir (Görsel 4 ve 5).

Görsel 4 ve 5: Kumaş, Keçe ve düğmelerden oluşturulmuş dokunsal kitaplar.

Kumaş kitaplar, içerikleri kadar formlarıyla da pedagojik bir araç niteliği taşımaktadır. Katlanabilir, eğilip bükülebilir, yıkanabilir ve çoğu zaman taşınabilir olmaları; bu kitapları çocuğun günlük yaşantısına entegre edilebilir kılmaktadır. Evde, kreşte, dış mekânda ya da yatakta kullanılabilir olmaları sayesinde kitap yalnızca okuma eyleminin değil, yaşamın dokusunun bir parçası hâline gelebilmektedir. Bu yönüyle kitap ile çocuk arasında kurulan ilişki yalnızca bilgiye değil, güvenli bir alışkanlığa doğru evrilmektedir.

Hareketli Mekanizmalarla Dokunsal Etkileşim

Çocuk kitaplarında duysal deneyimin en dinamik biçimlerinden biri, hareketli mekanizmaların yardımıyla gerçekleştirilen dokunsal etkileşimdir. Sayfa yüzeyine entegre edilen pop-up, sürgü, çevirmeli ya da katlanabilir öğeler sayesinde kitap, yalnızca okunacak bir metin olmaktan çıkıp, çocuğun doğrudan fiziksel müdahalesine açık, etkileşimli bir nesneye dönüşmektedir. Bu tür mekanizmalar, çocuğun merakını canlı tutmakta, dikkat süresini uzatmakta ve özellikle ince motor becerilerinin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Case-Smith & O'Brien, 2015:264). (Görsel 6).

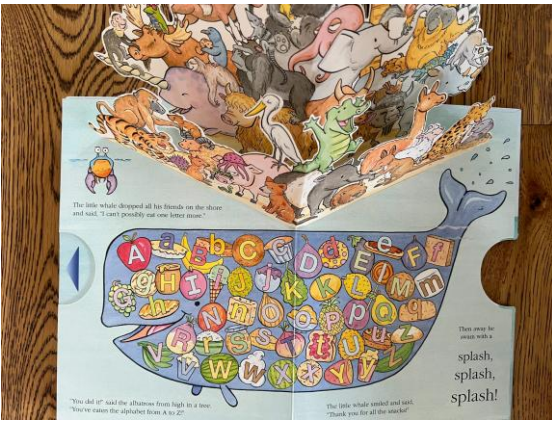
Görsel 6: Sessiz kitap, keçe aktivite kitabı, duysal meşguliyet kitabı, el yapımı Montessori oyuncak, yumuşak kitap.

Hareketli kitaplarda her eylem (pencereyi açmak, sayfayı çekmek, karakteri döndürmek) çocuğun kitapla olan ilişkisini aktif hâle getirmektedir. Pasif izleyicilikten uzaklaşarak, dokunma yoluyla sayfaya müdahale eden çocuk, anlatının yönünü hem fiziksel olarak hem de bilişsel olarak takip edebilme fırsatını yakalamaktadır. Bu hareketli öğeler, Piaget'nin duysal-motor dönemi kapsamında değerlendirildiğinde, neden-sonuç ilişkisi kurma, nesne sürekliliğini anlama ve yön kavramlarını öğrenme gibi bilişsel süreçleri de desteklemektedir. Pop-up ya da sürgülü mekanizmalar içeren sürprizli yüzeyler, çocuğun keşfi yoluyla duysal tepkilerini harekete geçirmektedir (Görsel 7). Sayfa çevrildiğinde yükselen bir ağaç ya da çekildiğinde gizli bir karakterin ortaya çıkması gibi kurgular, yalnızca hikâyenin dramatik yapısını değil, aynı zamanda çocuğun heyecan, beklenti ve keşif duygularını da beslemektedir. Kitap, oyuna alan açan çok duysal bir deneyim nesnesi olarak biçimlenmektedir (Salisbury & Styles, 2012:105).

Görsel 7: Popup illüstrasyon ile tasarlanmış çocuk kitabı.

Mekanik hareketin dokunsal öğrenmeye katkısını en iyi biçimde ortaya koyan örneklerden biri, Matthew Van Fleet tarafından tasarlanan kitaplarda görülmektedir (Görsel 8). Fleet sayfalara entegre ettiği çekme-itme mekanizmaları, yumuşak tüyler, pütürlü yüzeyler ve dokunarak keşfedilen parçalar sayesinde kitabı bir tür “hareketli nesne tiyatrosuna” dönüştürmektedir.

Görsel 8; Matthew Van Fleet, *Splash Goes the Whale*, 2-4 yaş, 2023

Van Fleet’ın kitaplarında çocuğun hikâyeye katılımı, sayfa sayfa ilerleyen bir anlatı değil; her adımda yeni bir fiziksel eylem ve algısal keşif süreci olarak kurgulanmaktadır.

Popup özellikteki kitapların hareketli mekanizmaların bir başka önemli özelliği, duyuşal sürekliliği kırarak yeni bir ritim yaratmalarıdır. Her sayfada bir önceki sayfadan farklı bir sürprizle karşılaşılacağı için çocukta tahmin yürütme, beklenti oluşturma ve dikkatini yönlendirme gibi üstbilişsel beceriler de geliştirmektedir. Lederman ve Klatzky'nin (2009) belirttiği gibi, dokunsal algı, nesnelerin fiziksel özelliklerini tanımak için yalnızca pasif bir temas değil, aynı zamanda aktif bir keşif sürecini gerektirmektedir. Bu süreç, nesnenin özelliklerini anlamak için el hareketlerinin bilinçli ve amaçlı bir şekilde yönlendirilmesini içermektedir. Gibson (1966) algının, çevreyle etkileşim içinde gerçekleşen dinamik bir süreç olduğunu vurgulamakta; bireylerin, çevrelerindeki nesneleri ve olayları algılayarak, bu algılar, onların hareketleri ve eylemleriyle sürekli olarak şekillendiğini belirtmiştir. Hareketli mekanizmalarla zenginleştirilmiş kitaplar, duyuşal tasarımın yalnızca statik bir yüzeyde değil, kinetik bir yüzeyde de nasıl kurgulanabileceğini göstermektedir. Kitap ile kurulan etkileşimin yönü, hızı ve biçimi, çocuğun kitapla olan ilişkisini her sayfada yeniden tanımladığından, bu ilişki, öğrenmeyi yalnızca kavramsal değil, bedensel, ritmik ve duyuşal olarak da derinleştirmektedir (Glenberg, 2010:590). Duyuşal etkileşimin hem pedagojik hem estetik potansiyelini bir araya getiren hareketli mekanizmalara sahip kitaplar, çağdaş çocuk edebiyatı tasarımında işlevsel bir görev üstlenmekte yalnızca okunmakla kalmayıp, hareket ettirilen, keşfedilen ve birlikte oynanan etkileşimli nesneler dönüşmektedir.

ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLERDE DOKUNSAL ALGI VE DUYUSAL GELİŞİM

Dokunma duyusu, erken çocukluk döneminde çevreyi tanımanın ve kendilik algısının gelişmesinin temel bileşenlerinden biridir. Özellikle görme, işitme veya çoklu yetersizlik yaşayan bireyler için dokunma, yalnızca çevreyle iletişim kurma aracı değil; aynı zamanda bilişsel, duyuşal ve sosyal gelişimin de taşıyıcısı hâline gelmektedir (Lederman & Klatzky, 2009:1442). Bu nedenle, özel gereksinimli bireylerle yürütülen eğitsel ve estetik deneyimlerde dokunsal algının işlevselliği oldukça önemlidir. “Haptic perception” (dokunsal algı), bir nesnenin fiziksel özelliklerinin –biçim, doku, sıcaklık, ağırlık vb.– doğrudan el teması aracılığıyla algılanması sürecidir (Gibson, 1966:99). Bu süreç, özel gereksinimli bireylerde özellikle öğrenmenin motor hareketlerle bütünleştiği

durumlarda daha belirgin hâle gelmektedir. Örneğin, görme engelli bir çocuğun parmak uçlarıyla nesneleri tanıması, yalnızca fiziksel değil aynı zamanda bilişsel bir bütünleştirme sürecidir. Eğitim ortamlarında geliştirilen dokunsal materyaller, yalnızca bilgi iletimine değil; aynı zamanda bireyin duyuşsal güvenlik ve özerklik duygusunun gelişimine de katkı sağlamaktadır (Grace & Gravestock, 2009:56). Dokunsal etkileşim, yalnızca yüzeye dokunmakla sınırlı değildir; nesneye verilen tepkiyi öngörme, onunla hareket hâlinde bir ilişki kurma ve bedensel hafızayı aktive etme süreçlerini de kapsamaktadır. Winnicott'un (1951) "*geçiş nesnesi*" kavramı, bu tür dokunsal uyarıcıların özel gereksinimli bireylerde güvenli alan oluşturma sürecindeki önemini vurgulamaktadır. Son yıllarda, erişilebilir çocuk kitapları alanında hareketli mekanizmalar, farklı doku yüzeyleri, kabartma yazılar (Braille), termokromik (sıcaklıkla birlikte moleküler yapı değiştiren) mürekkepler ve kumaş çeşitliliği gibi tasarım unsurları bu deneyimi zenginleştirmektedir.

Görme engelli çocukların dokunma ve sesle deneyimleyebileceği, erişilebilir dokunsal, sesli ve Braille versiyonlarına özel olarak uyarlanmış bu kitap sayfaları, çoklu duyuşsal etkileşim yoluyla bilişsel gelişimi, dil edinimini ve hikâye anlatımına katılımı artırmak amacıyla tasarlanmıştır. Bu tür materyaller, öğrenme sürecinde yalnızca metinsel bilgiye değil, dokunsal ve işitsel geri bildirimlere de olanak tanıyarak çocuğun hikâyeye aktif ve kapsayıcı bir şekilde katılımını desteklemektedir (Living Paintings, 2021).

Görsel 9: Görme engelli bireyler için geliştirilmiş kitabın kabartma sayfası, Living Paintings. (2021).

Dokunsal deneyim, yalnızca pedagojik süreçler açısından değil, aynı zamanda bireyin duyuşsal regülasyonu, beden farkındalığı ve psiko-sosyal iyilik hâlinin desteklenmesi bakımından terapötik bir potansiyel de taşımaktadır. Özellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar üzerinde dokunsal hassasiyet veya duyuşsal yoksunluk, sosyal etkileşim ve beden farkındalığı konusunda doğrudan etki yaratmaktadır (Ayres, 2005:68). Bu nedenle özel gereksinimli bireylerle yürütülen sanat temelli çalışmalarda; keçe, kil, kumaş, yün, iplik gibi farklı materyallerin kullanılması, dokunsal stimülasyon aracılığıyla regülasyon ve duyuşsal açılma sağlayabilmektedir.

Güvenlik ve Standartlar

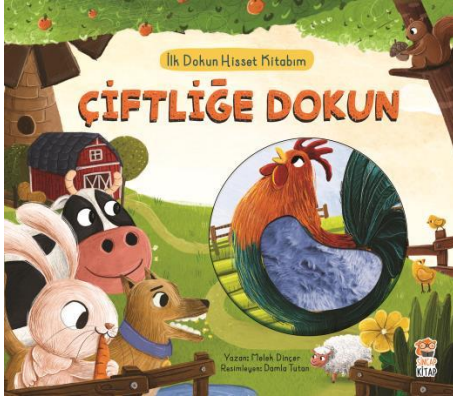
Dokunsal kitaplarda kullanılan düğme, boncuk, kumaş, zımpara, koku kapsülü ve termo-kromik mürekkep gibi unsurlar, çocukların duyuşsal deneyimlerini çeşitlendirmektedir. Bununla birlikte, özellikle 0–3 yaş grubunda boğulma riski taşıyan küçük parçalar (ör. düğme, boncuk) ve malzeme güvenliği açısından dikkat edilmesi gereken termo-kromik mürekkepler gibi özel materyaller, uluslararası güvenlik standartları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Avrupa Birliği'nde EN 71-3 standardı, oyuncak ve benzeri çocuk ürünlerinde kimyasal güvenliği düzenlerken; ABD'de ASTM F963 standardı, küçük parçaların boğulma riskine karşı ölçütler getirmektedir. Avrupa Birliği'ndeki EN 71 serisi gibi Türkiye'de de çocuk ürünü güvenliğini düzenleyen resmi ve teknik düzenlemeler mevcuttur. 2016 tarihli Oyuncak Güvenliği Yönetmeliği (OGY), bu alandaki yasal temel olup; ürünlerin kimyasal güvenlik, mekanik dayanıklılık ve boğulma riski gibi maddeleri kapsayan çok yönlü kriterleri içermektedir (T.C. Resmî Gazete, 2016, Sayı: 29847). Türkiye Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından kabul edilen TS EN 71-1 (mekanik/fiziksel özellikler), TS EN 71-2 (alevlenebilirlik), TS EN 71-3 (kimyasal göç) gibi standartlar, EN 71'in Türkçe karşılıklarıdır ve uygulamada geçerlidir (Türk Standartları Enstitüsü [TSE], t.y.). Bu standartlara uygunluk hem çocuk sağlığı hem de ürün güvenilirliği açısından temel bir gerekliliktir. Dolayısıyla, dokunsal kitap tasarımlarında kullanılan malzemelerin bu standartlara uygunluğu hem çocuk sağlığı hem de ürün güvenilirliği açısından kritik bir gerekliliktir.

TÜRKİYE'DE DOKUNSAL KİTAP UYGULAMALARI

Türkiye'de çocuk kitabı yayıncılığı son yıllarda gerek görsel çeşitlilik gerek içerik zenginliği açısından dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Ancak bu ilerlemeye rağmen, dokunsal tasarım açısından hâlâ önemli sınırlılıkların bulunduğu, özellikle erken çocukluk dönemine yönelik kitap üretiminde duyuşsal çeşitliliğe dayalı bütüncül yaklaşımların yeterince yer bulamadığı görülmektedir. Uluslararası alanda pop-up, kumaş kitap, kabartmalı yüzeyler ve çoklu dokular gibi duyuşsal tasarım unsurlarıyla zenginleştirilmiş yayınların uzun süredir bir sektör standardı hâline gelmesine karşın, Türkiye'de bu tür uygulamalar daha çok proje bazlı, sınırlı tirajlı ve ithal içeriklere bağımlı bir

görünüm sergilemektedir. Mevcut duruma bakıldığında, Türkiye’deki büyük yayınevlerinin (Örneğin Sincap Kitap, Timaş Çocuk, Yapı Kredi Yayınları, Redhouse Kidz) erken çocukluk kitaplarında dokunsal öğelere yer vermekle birlikte, bu tasarımların genellikle kısıtlı üretim tekniklerine ve ithal formatlara bağlı kaldığı görülmektedir.

İlk Dokun Hisset Kitabım: Çiftiğe Dokun kitabı erken çocukluk dönemine yönelik hazırlanmış bir dokunsal kitaptır (Görsel 10). Oniki sayfadan oluşan kitapta, çiftlik yaşamına dair temel unsurlar çocuklara tanıtılmaktadır. Her sayfada farklı hayvan ya da nesneler yer almakta ve bu görseller, özel dokusal yüzeylerle desteklenerek çocuğun temas yoluyla öğrenmesine imkân tanımaktadır. Kitap, çocukların hem görsel hem de dokunsal yollarla çevresini keşfetmesini kolaylaştıran, etkileşimli bir okuma deneyimi sunmaktadır.

Görsel 10: İlk Dokun Hisset Kitabım “Çiftiğe Dokun” yazarı; Melek Dinçer, resimleyen; Damla Tutan, 12s. / 24x21 ebatlarında, Sincap Kitap.

ABC Yayın Grubu ve Domingo Yayınevi çocukların dokunsal kitap deneyimlerini destekleyebilmek üzere yayımlar üretmekte; farklı yüzey dokularını, aç-kapa mekanizmalarını ve etkileşimli tasarımları bir araya getirerek erken yaş çocuklarının duyuşal gelişimini destekleyen özgün kitaplar sunmaktadır. ABC Yayın Grubu’nun *Renkler ve Şekiller – Dokun Hisset Öğren Resimli Kartlar* seti, görsel ve dokunsal algıyı birleştiren şekilsel olarak kitaptan farklı bir öğretim materyali olarak tasarlanmıştır (Görsel 11).

Görsel 11: Kolektif (2008). *Renkler ve şekiller: Dokun hisset öğren resimli kartlar* materyali, İstanbul: ABC Yayın Grubu.

On altı resimli karttan oluşan sette yer alan her kartta öğrettiği kavrama yönelik özel dokusal yüzeyler tasarlanmıştır. Kartların arka yüzlerinde ise aynı kavramın İngilizce ve Almanca karşılıkları ve telaffuz bilgisi sunulmaktadır. Erken çocukluk döneminde duyuşal gelişimi destekleyen bu yaklaşım aynı zamanda bilişsel esnekliği artırmakta, çocuğun farklı dilsel kodlarla etkileşimini teşvik etmektedir. Dokunsal yüzeylerin kavramsal öğrenmeye eşlik etmesi, çocuğun soyut kavramları somut duyuşal deneyimlerle pekiştirmesini kolaylaştırmakta; çok dilli içerik ile bu deneyimi kültürel ve dilsel açıdan genişletmektedir. Ancak bu tür materyallerin tasarım ve üretim sürecinde kullanılan özel malzemeler, baskı teknikleri ve çok dilli içerik hazırlığı, maliyet faktörünü kaçınılmaz biçimde gündeme getirmektedir. Özel kumaşlar, kabartmalar ve dayanıklı malzemeler ve üretim maliyetleri standart kitaplara göre daha yüksektir. Bu nedenle, perakende fiyatları da genellikle daha yüksek düzeydedir. Karton kitaplar içinde yer alan pencereli sayfalar, sürgülü paneller veya sınırlı sayıdaki peluş doku ekleri, duyuşal etkileşimi belli ölçüde desteklese de pedagojik bir çerçeveye ya da gelişimsel tasarım ilkelerine dayanmamaktadır. Bu kitapların birçoğu, orijinal olarak

yabancı yayınevlerinde tasarlanmış ve Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır. Dolayısıyla içerik ile duysal form arasında kültürel, pedagojik veya sanatsal bir bütünlük oluşturmak güçleşmektedir.

Türkiye’de yerli üretim olarak dikkat çeken bazı kumaş kitap girişimleri, daha çok bireysel tasarımcıların veya küçük butik atölyelerin elinden çıkmaktadır. Ancak bu kitaplar da genellikle ticari yayıncılık kanallarından ziyade el emeği pazarlarında yer almakta, dolayısıyla yaygın erişilebilirlik ve pedagojik denetim açısından sınırlı kalmaktadır.

Anadolu Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, erişilebilir tasarım alanında çeşitli akademik yayınlar ve projeler gerçekleştirmiştir. Özellikle "Engellilik ve Erişilebilir Tasarım" başlıklı yayın, bu alandaki çalışmaları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Ancak, bu projelerin ticarileşme sürecine entegre edilmesi konusunda sınırlılıklar yaşanmıştır. Gazi Üniversitesi’nde ise, "Gören Bireylere Braille Yazıyı Görsel Olarak Okuma Öğretimine Yönelik Web Tabanlı Bir Öğretim Platformunun Tasarımı, Uygulaması ve Değerlendirmesi" başlıklı proje yürütülmüştür. Bu proje, Braille alfabesinin görsel olarak öğrenilmesine yönelik bir platform geliştirmeyi hedeflemiştir. Ancak, bu çalışmanın da ticarileşme sürecine entegrasyonu sınırlı kalmıştır. Ebeveynler açısından da dokunsal kitaplar genellikle “eğlencelik” ya da “oyuncak kitap” kategorisine indirgenmekte, bu tür kitapların bilişsel, duysal ve motor gelişimi destekleyici yönleri göz ardı edilmektedir. Bu tabloyu dönüştürebilmek için, öncelikle eğitimcilerin mesleki gelişim programlarına duysal tasarımı tanıtan, uygulamalı örneklerle desteklenen içeriklerin dâhil edilmesi gerekmektedir. Kitap seçiminde yalnızca yaşa uygunluk değil, aynı zamanda duysal yeterlilik de bir kriter olarak sunulmalıdır. Millî Eğitim Bakanlığı’nın okul öncesi kütüphane politikalarına bu doğrultuda yön verilmesi, alanda daha nitelikli kitap üretimlerini teşvik edecektir. Yayınevleri açısından ise duysal tasarım, yalnızca maliyet artırıcı bir unsur değil; aynı zamanda içerik zenginliğini destekleyen, çocuğun kitapla kurduğu ilişkiyi derinleştiren yaratıcı bir alan olarak görülmelidir. Bu konu çerçevesinde tasarımcı–yazar–editör iş birliğinin kurulması, kitapların hem anlatı hem de duysal düzlemde tutarlı bir bütünlük içinde geliştirilebilmesini olanaklı kılacaktır. Türkiye’de dokunsal çocuk kitaplarına yönelik üretim henüz sistematik bir yapı kazanmamış olsa da gerek eğitim ortamları gerek yaratıcı tasarım sahası açısından umut vadeden bir potansiyel taşımaktadır. Bu potansiyelin açığa çıkabilmesi için hem yayıncılıkta içerik–form bütünlüğünün gözetilmesi, hem de eğitimciler ve ebeveynler nezdinde duysal tasarımı bir gelişim aracı olarak tanıyan bilinçli bir okuma kültürünün inşa edilmesi gerekmektedir. Türkiye’de dokunsal çocuk kitapları üretimi, daha çok ithal içeriklere dayansa da yerli yayınevleri ve çizerlerin bu alandaki çalışmaları artmaktadır. Yurtdışı çocuk kitabı yayınları özellikle Montessori, Reggio Emilia, Waldorf gibi pedagojik yaklaşımlar ışığında tasarlanmıştır. Her kitap; duysal gelişim, özel eğitim ve erken okuryazarlık kuramlarıyla desteklenmiş içerikler barındırmaktadır. Ancak Türkiye’de yerli yayınevleri genellikle ticari kaygılarla hareket etmekte, kitaplar görsel olarak cazip olsa da çoğu zaman bilimsel ya da pedagojik kuram temeline dayanmamaktadır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi ve gözleme dayalı içerik incelemesi çerçevesinde yapılandırılmıştır. Amaç, erken çocukluk dönemine (0–6 yaş) yönelik tasarlanmış dokunsal çocuk kitaplarını duysal deneyim, pedagojik değer ve estetik özellikler açısından incelemektir. Araştırma betimsel niteliktedir ve kitap içerikleri, tasarım unsurları, kullanılan materyaller ve etkileşim mekanizmaları üzerinden sistematik olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma insan katılımcı içermemektedir. Araştırma, yayımlanmış dokunsal çocuk kitaplarının belge ve ürün incelemesine dayalı nitel döküman analizi ve gözleme dayalı içerik incelemesi ile yürütülmüştür. İnceleme kapsamında yalnızca 0–6 yaş grubuna yönelik yayımlanmış kitaplar ve bu kitaplara ilişkin açık veya kamusal kaynaklı materyaller değerlendirilmiş; herhangi bir çocuk, ebeveyn, eğitimci ya da üçüncü kişiyle anket, görüşme, deneysel uygulama veya doğrudan ya da dolaylı veri toplama gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle kişisel veri işlenmemiş, gözlem yalnızca ürün üzerinden yapılmıştır. Çalışma, insan araştırmaları için etik kurul onayı ve aydınlatılmış onam gerektirmeyen bir belge incelemesi niteliğindedir. Veri toplama ve çözümleme süreci, araştırmacı tarafından geliştirilen betimsel analiz şablonu doğrultusunda yürütülmüş ve içerik analizi ile tematik örüntüler elde edilmiştir. Tüm görsel ve metinsel alıntılar uygun biçimde kaynak gösterilerek kullanılmış; telif ve atıf ilkelerine riayet edilmiştir.

Veri Kaynakları / Materyal Seçimi

İnceleme kapsamına alınan kitaplar, yurtdışında yayımlanmış, dokunsal öğeler içeren çocuk kitaplarından seçilmiştir. Örneklem, şu ölçütlere göre belirlenmiştir: 0–6 yaş çocuklara yönelik hazırlanmış olması, Kabartma, doku, aç-kapa gibi duysal uyarıcı unsurlar içermesi, Görsel-sözel anlatımı destekleyen fiziksel etkileşim özellikleri barındırması, Erişilebilirlik açısından özel gereksinimli çocuklara yönelik düzenlemeler içermesi (Braille, rölyef betimleme vb.)

Toplamda yerli ve yabancı 22 kitap incelenmiş, örnekler arasında yabancı yayınevlerinden seçilmiş ürünlere yer verilmiştir. *Usborne Publishing'in "Touchy-Feely" serisi, Living Paintings (UK)*. Yerli yayınevlerinin örnek kitaplarına yer verilmemesinin sebebi "5.Türkiye'de Dokunsal Kitap Uygulamaları" başlığı altında açıklanmıştır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen betimsel bir analiz şablonu doğrultusunda toplanmıştır. Her kitap şu başlıklar altında incelenmiştir; Duyusal ögeler (dokunsal doku, malzeme çeşitliliği, kabartma, termokromik mürekkep vb.), etkileşim mekanizmaları (aç-kapa, kaydır, dokun, çıkar-tak gibi oyunlaştırılmış ögeler), hedef yaş grubu ve pedagojik uygunluk, estetik tasarım özellikleri (renk, illüstrasyon, bütünlük), erişilebilirlik kriterleri (Braille, sesli anlatım, sade dil kullanımı). Veriler, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiş ve tematik örüntüler elde edilmiştir. Araştırmanın kuramsal zemini Gibson'un (1966) çevresel algı kuramı, Lederman ve Klatzky'nin (2009) dokunsal algı tanımı ve Paivio'nun (1990) ikili kodlama kuramı üzerine temellendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde, dokunsal kitaplara ilişkin elde edilen bulgular tematik başlıklar altında sunulmakta ve alan yazınıla ilişkilendirilerek tartışılmaktadır. Çocukların kitap sayfalarındaki farklı dokulara, kabartmalara ve hareketli mekanizmalara verdikleri tepkiler, özellikle dikkat, hafıza ve nesne tanıma gibi bilişsel becerilerde olumlu etkiler yaratmaktadır. Paivio'nun (1990) İkili Kodlama Kuramı doğrultusunda, görsel ve sözel bilgilerin dokunsal uyarım ile desteklenmesi, öğrenmenin daha kalıcı ve etkili olmasını sağlamaktadır. Neumann (2015) tarafından vurgulanan çoklu duyusal öğrenme yaklaşımı da bu bulguları desteklemektedir. Dokunsal kitaplar, çocukların yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal bağ kurma, güven geliştirme ve empati kapasitesini artırma gibi alanlarda da destekleyici rol üstlenmektedir. Winnicott'un (1951) "geçiş nesnesi" kavramı, bu kitapların çocuklar için yalnızca bilgi kaynağı değil, aynı zamanda duygusal temas nesnesi olduğunu göstermektedir. Özellikle kumaş, iplik gibi materyallerin kullanımı, çocukta ev içi bakım ve şefkatle ilişkilendirilen çağrışımlar uyandırmaktadır (Barthes, 1972). Görme engelli ya da otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik dokunsal kitaplarda, kabartma yüzeyler, Braille yazı, sesli anlatım ve termokromik mürekkep gibi yenilikçi tasarım öğeleri dikkat çekmektedir. Bu tür kitaplar hem bilişsel gelişimi hem de duygusal bütünleme sürecini desteklemektedir. Türkiye'de de bazı üniversitelerin (ör. Anadolu, Gazi) geliştirdiği prototip kitaplar önemli örneklerdir; ancak henüz ticarileşmemiştir. Dokunsal kitapların bir diğer önemli yönü, etkileşimi estetik bir deneyime dönüştürmesidir. Aç-kapa, sür-gizle gibi hareketli yapılar yalnızca kavramsal gelişimi değil, aynı zamanda ritmik ve bedensel farkındalığı da desteklemektedir (Glenberg, 2010). Kitap, yalnızca bir bilgi kaynağı değil, çok duyulu bir "oyun nesnesi" ve sanatsal anlatım alanına dönüşmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Erken çocukluk dönemi, bilişsel, duygusal ve psikomotor gelişimin temellerinin atıldığı kritik bir evredir. Bu dönemde çocuğun çevresiyle kurduğu ilişki, büyük ölçüde duyular aracılığıyla gerçekleşmektedir. Dokunsal kitaplar, bir okuma materyali olmaktan öte, çoklu duyusal uyarımı destekleyen pedagojik bir araç olarak önem kazanmaktadır. Özellikle dokunma duyusunun harekete geçirilmesiyle, çocukların dikkat süreleri uzamakta, merak ve keşif duyguları pekişmekte, el-göz koordinasyonu ve ince motor becerileri desteklenmektedir. Bu özellikleriyle dokunsal kitaplar, Paivio'nun (1990) ikili kodlama kuramı, Glenberg'in (2010) embodied cognition yaklaşımı ve Winnicott'un (1951) geçiş nesnesi kavramı gibi birçok kuramsal çerçeveye ilişkilendirilebilecek niteliktedir. Ayrıca, özel gereksinimli bireyler açısından da dokunsal kitaplar, öğrenmede alternatif yollar sunmakta; otizm spektrumundaki çocuklar veya görme engelli bireyler için erişilebilirlik düzeyini artırmaktadır. Dokunsal deneyimi temel alan kitap tasarımlarının yalnızca genel gelişim gösteren bireyler için değil, farklı gelişimsel özelliklere sahip çocuklar için de çeşitlendirilmesi gereklidir.

Bu çalışmada ulaşılan bulgular doğrultusunda, özellikle Türkiye'de bu alandaki içerik üretiminin pedagojik ve bilimsel temellere dayandırılması bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Tasarımcılar, eğitimciler ve yayınevleri arasındaki iş birliğinin artırılması, Montessori ve Reggio Emilia gibi erken çocukluk yaklaşımlarından beslenen materyal tasarımlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir. Ayrıca, bu konuda yapılacak yerli akademik araştırmaların artması hem eğitim politikalarına hem de yayınevlerinin ürün geliştirme süreçlerine doğrudan katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Anadolu Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü Yayınları. (2023). *Engellilik ve erişilebilir tasarım*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Arnheim, R. (2022). *Görsel düşünme* (D. Şendil, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal eser 1969 yılında yayımlanmıştır)

Ayres, A. J. (1972). *Sensory integration and learning disorders*. Western Psychological Services.

- Ayres, A. J. (2005). *Sensory integration and the child: Understanding hidden sensory challenges* (25th Anniversary Ed.). Western Psychological Services.
- Baranek, G. T., Boyd, B. A., Poe, M. D., David, F. J., & Watson, L. R. (2002). Sensory experiences questionnaire: Discriminating sensory features in young children with autism, developmental delays, and typical development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(6), 831–837.
- Barthes, R. (1972). *Mythologies* (A. Lavers, Trans.). Hill and Wang. (Original work published 1957)
- Berk, L. E. (2013). *Child development* (9th ed.). Pearson Education.
- Case-Smith, J., & O'Brien, J. C. (Eds.). (2015). *Occupational therapy for children and adolescents* (7th ed.). Elsevier Mosby.
- Danışman, Ş. (2012). Montessori yaklaşımına genel bir bakış ve eğitim ortamının düzenlenmesi. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 1(2), 85–113.
- Diamond, A. (1985). Development of the ability to use recall to guide action, as indicated by infants' performance on A-not-B. *Child Development*, 56(4), 868–883. <https://doi.org/10.2307/1130099>
- Dinçer, M. (yazar), & Tutan, D. (çizer). (t.y.). İlk dokun hisset kitabım: Çiftiğe dokun. İstanbul: Sincap Kitap.
- Gallese, V. (2003). The roots of empathy: The shared manifold hypothesis and the neural basis of intersubjectivity. *Psychopathology*, 36(4), 171–180. <https://doi.org/10.1159/000072786>
- Gazi Üniversitesi. (2024). *Gören bireylere Braille yazıyı görsel olarak okuma öğretimine yönelik web tabanlı bir öğretim platformunun tasarımı, uygulaması ve değerlendirmesi*. Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Gibson, J. J. (1966). *The senses considered as perceptual systems*. Houghton Mifflin.
- Glenberg, A. M. (2010). Embodiment as a unifying perspective for psychology. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 1(4), 586–596. <https://doi.org/10.1002/wcs.55>
- Grace, S., & Gravestock, P. (2009). *Inclusion and diversity: Meeting the needs of all students*. Routledge.
- Kolektif (2008). *Renkler ve şekiller: Dokun hisset öğren resimli kartlar* materyali, İstanbul: ABC Yayın Grubu.
- Lederman, S. J., & Klatzky, R. L. (2009). Haptic perception: A tutorial. *Attention, Perception, & Psychophysics*, 71(7), 1439–1459.
- Leporini, B., & Paternò, F. (2008). Integrating accessibility and usability into the development process. In K. Miesenberger, J. Klaus, W. Zagler, & A. Karshmer (Eds.), *Computers helping people with special needs* (pp. 251–258). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-540-70540-6_39
- Montessori, M. (1967). *The absorbent mind* (C. Claremont, Trans.). Holt, Rinehart and Winston. (Original work published 1949)
- Neumann, M. M., Hood, M., & Ford, R. M. (2015). Multisensory methods for early literacy learning. In M. M. Neumann & S. B. Neumann (Eds.), *Handbook of research on the societal impact of digital media* (pp. 1–15). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-4666-8310-5.ch001>
- O'Brien, J. C., & Kuhaneck, H. (Eds.). (2020). *Case-Smith's occupational therapy for children and adolescents* (8th ed.). Elsevier.
- Paivio, A. (1990). *Mental representations: A dual coding approach*. Oxford University Press.
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children* (M. Cook, Trans.). International Universities Press. (Original work published 1936)
- Salisbury, M., & Styles, M. (2012). *Children's picturebooks: The art of visual storytelling*. Laurence King Publishing.
- Shams, L., & Seitz, A. R. (2008). Benefits of multisensory learning. *Trends in Cognitive Sciences*, 12(11), 411–417. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2008.07.006>
- Shapiro, L. (2011). *Embodied cognition*. Routledge.
- Sousa, D. A. (2016). *How the brain learns* (5th ed.). Corwin Press.
- T.C. Resmî Gazete. (2016, 4 Ekim). *Oyuncak Güvenliği Yönetmeliği*. Sayı: 29847. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161004-2.htm>

Türk Standardları Enstitüsü (TSE). (t.y.). *TS EN 71 Oyuncak güvenliği standartları*. Türk Standardları Enstitüsü. Erişim adresi: <https://intweb.tse.org.tr/>

Van Fleet, M. (2023). *Splash goes the whale*. New York, NY: Simon & Schuster Books for Young Readers.

Varela, F. J., Thompson, E., & Rosch, E. (1991). *The embodied mind: Cognitive science and human experience*. MIT Press.

Watt, F. (Yazar), & Wells, R. (İllüstratör). (2008). *That's not my bunny...* London: Usborne Publishing.

Watt, F. (Yazar), & Wells, R. (İllüstratör). (2008). *That's not my pony...* London: Usborne Publishing.

Winnicott, D. W. (1951). Transitional objects and transitional phenomena: A study of the first not-me possession. *International Journal of Psychoanalysis*, 34, 89–97.

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and reality*. Tavistock Publications.

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1: <https://pumpkinbrown.com/products/copy-of-thats-not-my-squirrel-touchy-feely?variant=39887737946277>

Görsel 2: <https://pumpkinbrown.com/products/copy-of-thats-not-my-squirrel-touchy-feely?variant=39887737946277>

Görsel 3: <https://kickcanandconkers.blogspot.com/2010/10/passion.html>

Görsel 4: <https://tr.pinterest.com/pin/211174977587836/>

Görsel 5: <https://tr.pinterest.com/pin/211174977587836/>

Görsel 6: <https://www.etsy.com/listing/1883286136/quiet-book-for-toddlers-felt-activity?epik=dj0yJnU9T0d1a1pHQ25Cc0t5TnNITF9LSjhWSVVCZHJYVU5fZkcmcD0wJm49QjFWWEw5Ym5UNmcyT1BDMGRJUnplZyZ0PUFBQUFBR2hDNVFj>

Görsel 7: <https://tr.joyful-printing.org/children-s-book-printing/pop-up-book-printing/making-a-pop-up-book.html>

Görsel 8: <https://whattoreadtoyourkids.com/2023/12/14/2023-gift-guide-board-books/>

Görsel 9: <https://livingpaintings.org/tactile-books-blind-children>

Görsel 10: <https://timas.com.tr/ilk-dokun-hisset-kitabim-ciftlige-dokun-9786057449641>

Görsel 11: <https://www.tirtilkids.com/abc-yayin-grubu-248?srltid=AfmBOoqFWLjJer8S06RWdBv7xwvyvXgc2Z0wHumr-gwz4gCR0RXciTXi>